

A PODMÍNKY VÝVOJE VZDĚLÁVACÍHO SYSTÉMU

A.1 Ekonomické podmínky rozvoje školství

A.1.1 Objem výdajů veřejných rozpočtů na školství

Vývoj objemu veřejných výdajů na školství měl v první polovině devadesátých let rostoucí tendenci. Jejich podíl na hrubém domácím produktu stoupl ze 3,9 % na 5,2 %. Restriktivní vládní opatření v letech 1997 a 1998 však tento podíl snížila až na 4,4 % v roce 1998. Rozpočtová omezení se projevila snížením objemu veřejných výdajů na školství nejen ve stálých, ale dokonce i v běžných cenách.

V roce 1999 se tento negativní vývoj zastavil. Objem veřejných výdajů stoupl v meziročním srovnání o 6,5 mld. Kč, což představovalo 4,7 % hrubého domácího produktu. Tento nárůst byl pokryt především výdaji státního rozpočtu (5,9 mld. Kč), rozpočty obcí se na nárůstu podílely pouze 0,6 mld. Kč. Veškerý nárůst výdajů státního rozpočtu směřoval k posílení mzdových výdajů (mzdové prostředky a související sociální a zdravotní pojištění), a to v souvislosti se zvýšením tarifních platů státních zaměstnanců k 1. 1. 1999.

Rozpočtové výdaje na provoz škol a školských zařízení stagnovaly a vyjádřeno ve stálých cenách klesaly. Vnitřní zadlužení školství se tak dále prohlubovalo.

Situace v roce 1999 v oblasti veřejných výdajů odpovídala situaci

v roce 1993. Objem výdajů veřejných rozpočtů vyjádřený ve stálých cenách roku 1995 se pohyboval mírně nad 65 mld. Kč (v běžných cenách 86,8 mld. Kč), což představuje desetimiliardový pokles proti roku 1996.

A.1.2 Výdaje státního a obecních rozpočtů na školství

Podíl obecních rozpočtů na výdajích na školství od roku 1992 trvale klesá. V roce 1999 se obce podílely na výdajích školství 16,7 % (zhruba jedna šestina všech výdajů), zatímco v roce 1995 pocházela z rozpočtů obcí každá pátá koruna. Tato skutečnost souvisí s tím, že zvýšení výdajů do školství je dlouhodobě směřováno především k posílení mezd zaměstnanců, které hradí státní rozpočet. Podíl běžných neinvestičních provozních výdajů a kapitálových výdajů dlouhodobě klesá.

A.1.3 Provozní a kapitálové výdaje na školství

Snížení podílu provozních a kapitálových výdajů dokumentuje i skutečnost, že podíl mzdových výdajů (mzdových prostředků a souvisejících prostředků na zdravotní a sociální pojištění) naopak stoupl za poslední čtyři roky z 58 % na 62,9 %, tj. o 4,9 procentního bodu. V úhrnném vyjádření tak mzdové výdaje za období 1996 – 1999 posílily o 7,2 mld. Kč, tj. o 15,2 %, zatímco provozní a kapitálové výdaje poklesly za stejné období o 2,1 mld. Kč, tj. o 6,1 % (ze 34,3 mld. v roce 1996 na 32,2 mld. v roce 1999).

Tabulka 1: Vývoj hrubého domácího produktu (HDP)¹, veřejných výdajů a veřejných výdajů na školství v letech 1990 – 1999 (v mld. Kč běžných cen)

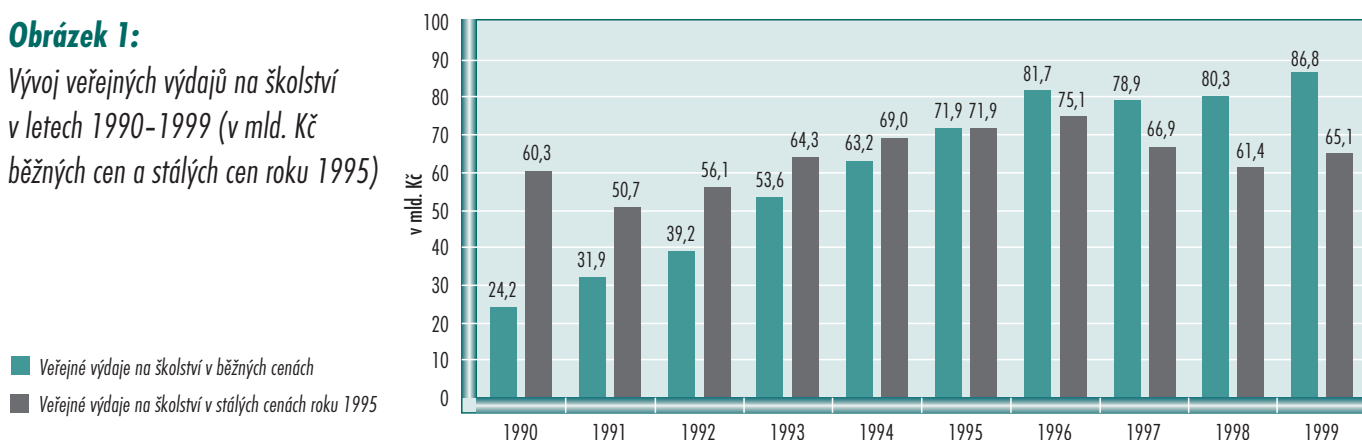
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Hrubý domácí produkt	626,2	753,8	842,6	1 020,3	1 182,7	1 381,1	1 572,3	1 680,0	1 820,7	1 836,3
Výdaje státního rozpočtu (SR) celkem	127,6	170,0	219,4	356,9	380,1	432,7	484,4	524,7	566,7	597,0
Výdaje místních rozpočtů (MR) celkem	*	*	*	*	*	*	171,1	151,8	160,3	176,3
Veřejné výdaje na školství celkem	24,2	31,9	39,2	53,6	63,2	71,9	81,7	78,9	80,3	86,8
Veřejné výdaje na školství v % HDP	3,9 %	4,2 %	4,7 %	5,3 %	5,3 %	5,2 %	5,2 %	4,7 %	4,4 %	4,7 %
v tom:										
výdaje státního rozpočtu na školství	5,1	17,2	29,2	42,5	51,1	58,2	65,6	65,2	66,4	72,3
v % SR	4,00 %	10,12 %	13,31 %	11,91 %	13,45 %	13,45 %	13,54 %	12,43 %	11,72 %	12,12 %
v % HDP	0,81 %	2,28 %	3,47 %	4,17 %	4,32 %	4,21 %	4,17 %	3,88 %	3,65 %	3,94 %
z toho: výdaje na soc. a zdr. zabezpečení	x	x	x	6,8	9,1	10,5	12,3	12,6	12,6	14,2
v % HDP	x	x	x	0,67 %	0,77 %	0,76 %	0,78 %	0,75 %	0,69 %	0,77 %
z toho: výdaje na mzdy	*	*	*	*	*	*	35,1	36,0	36,1	40,4
v % HDP	*	*	*	*	*	*	2,2 %	2,1 %	2,0 %	2,2 %
výdaje z rozpočtu obcí	19,0	14,7	10,0	11,1	12,1	13,7	16,1	13,7	13,9	14,5
v % MR	x	x	x	x	x	x	9,41 %	9,02 %	8,67 %	8,21 %
v % HDP	3,03 %	1,95 %	1,19 %	1,09 %	1,02 %	0,99 %	1,02 %	0,82 %	0,76 %	0,79 %

Zdroj: Státní závěrečný účet České republiky 1990 - 1999

¹ Vlivem změny metodiky výpočtu HDP a zpětného přepočtení údajů i za minulé roky, které provedl ČSÚ, neodpovídají zde uvedené hodnoty hodnotám z předchozí Výroční zprávy o stavu a vývoji vzdělávací soustavy v letech 1997 - 1998 (Školství na křižovatce), MŠMT a ÚIV 1999.

Obrázek 1:

Vývoj veřejných výdajů na školství
v letech 1990-1999 (v mld. Kč
běžných cen a stálých cen roku 1995)

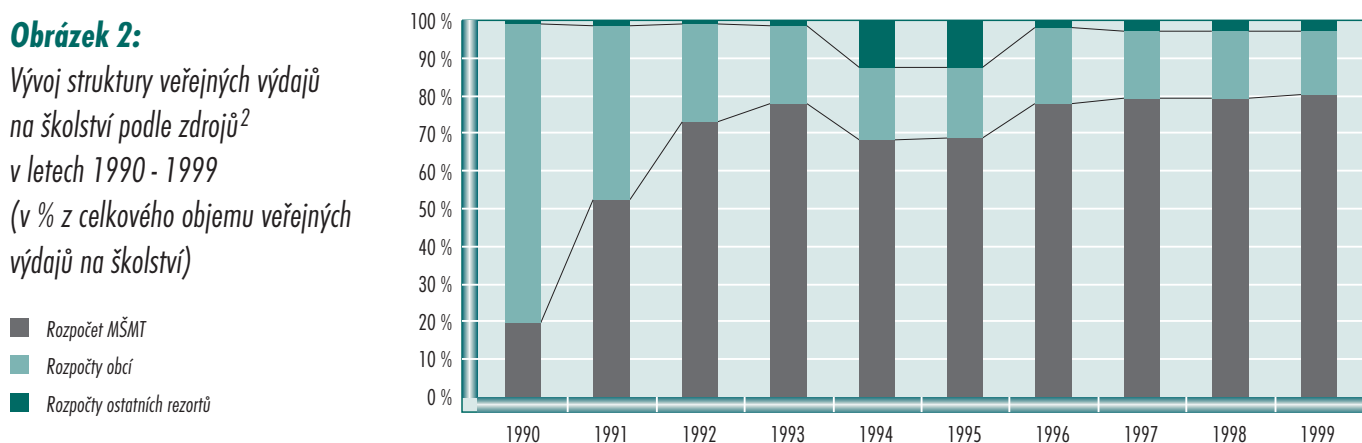
Poznámka: 1) Výdaje na sociální a zdravotní zabezpečení v letech 1993 až 1995 jsou pouze za rozpočet MŠMT.

2) Ve výdajích na sociální a zdravotní zabezpečení a ve výdajích na mzdy nejsou zahrnuty tyto výdaje Ministerstva obrany.

Zdroj: Státní závěrečný účet České republiky 1990 - 1999

Obrázek 2:

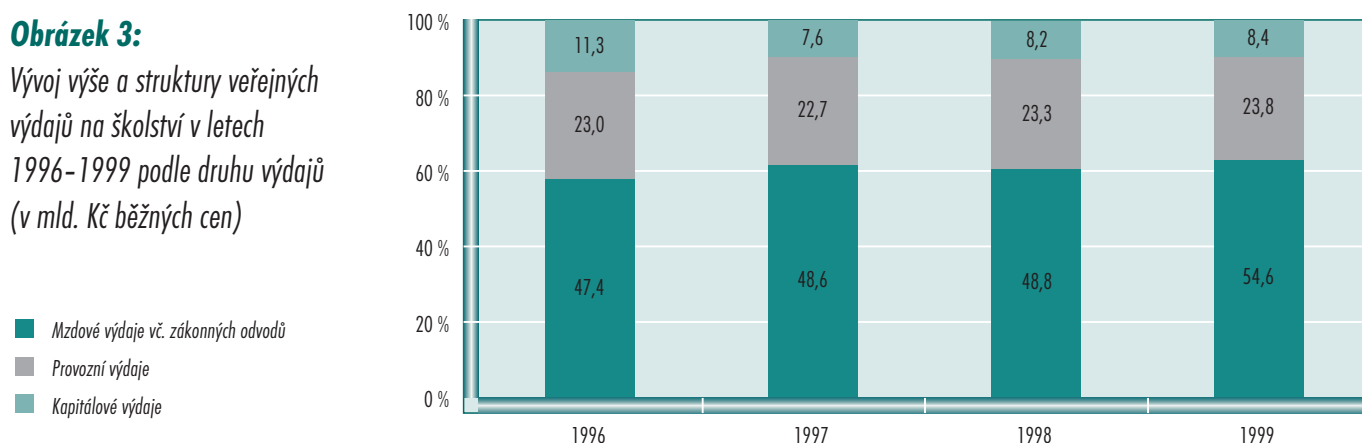
Vývoj struktury veřejných výdajů
na školství podle zdrojů²
v letech 1990 - 1999
(v % z celkového objemu veřejných
výdajů na školství)

Zdroj: Státní závěrečný účet České republiky 1990 - 1999

Obrázek 3:

Vývoj výše a struktury veřejných
výdajů na školství v letech
1996-1999 podle druhu výdajů
(v mld. Kč běžných cen)

Poznámka: v běžných výdajích a v mzdových prostředcích nejsou zahrnuty tyto výdaje Ministerstva obrany.

Zdroj: Státní závěrečný účet České republiky 1996 - 1999

² V roce 1990 jsou místo výdajů obcí uvedeny výdaje okresních a krajských národních výborů. Zhruba do roku 1992 nelze výdaje podniků považovat za soukromé výdaje, neboť šlo ve velké míře o státní podniky. Od roku 1993 jsou do výdajů zahrnuty výdaje na odvody na sociální a zdravotní pojištění. Výrazně odlišná struktura v letech 1994 a 1995 je způsobena tím, že nemalá část byla rozdělována v resortu Ministerstva hospodářství (střední odborná učiliště) a Ministerstva zdravotnictví (střední zdravotnické školy).

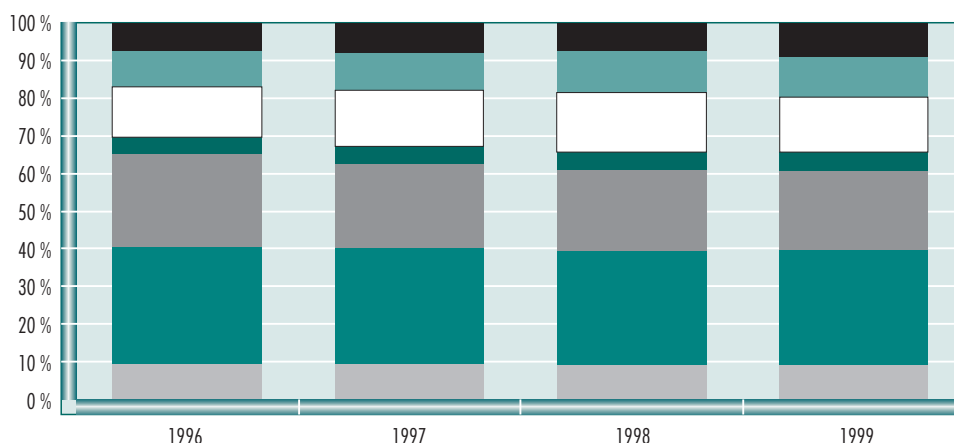
Tabulka 2: Vývoj jednotkových výdajů na žáka (studenta) podle jednotlivých typů škol v letech 1996 – 1999 (v Kč stálých cen roku 1995)³

	1996	1997	1998	1999
Mateřské školy	19 897	19 166	17 475	18 963
Základní školy a školní družiny	18 003	16 524	15 287	16 674
Gymnázia	23 402	21 129	18 979	20 126
Střední odborné školy a VOŠ	25 671	27 100	23 050	25 021
Střední odborná učiliště	24 940	22 533	21 642	22 945
Speciální školy	37 876	38 651	36 288	40 498
Vysoké školy vč. kolejí a menz	63 623	56 644	51 698	51 888

Zdroj: Státní závěrečný účet České republiky 1996 – 1999, ÚIV

Obrázek 4:

Vývoj struktury výdajů veřejných rozpočtů v letech 1996–1999 podle typu škol a školských zařízení (v %)

Zdroj: Státní závěrečný účet České republiky 1996 – 1999

A.1.4 Veřejné výdaje na jednotlivé stupně a typy škol

V uplynulých čtyřech letech se nejvýrazněji zvýšil podíl výdajů na vysoké školství (z 12 % v roce 1996 na 15 % v roce 1999). Šlo a nadále jde o kompenzaci dlouhodobé stagnace těchto výdajů v první polovině devadesátých let. Rostl podíl výdajů na základní školy (z 29 % na 31 %), jejichž rozpočty byly posíleny vzhledem k prodloužení povinné docházky do základní školy na 9 let. Ke snížení podílu výdajů došlo u středních odborných učilišť (z 12 % na 8 % v roce 1999), a to paralelně s prudkým poklesem počtu žáků na těchto typech středních škol.

Výdaje na jednoho žáka, vyjádřené ve stálých cenách roku 1995, poklesly od roku 1996 na všech typech škol s výjimkou speciálních škol. Největší pokles jednotkových výdajů zaznamenaly vysoké školy (-18,4 %). Příčinou je především trvalý růst počtu vysokoškolských studentů, který není „následován“ přiměřeným růstem výdajů státního rozpočtu na vysoké školy. Obdobný pokles zaznamenala rovněž gymnázia (o 14 %), střední odborná učiliště (o 8 %) a základní školy (o 7,4 %).

V roce 1996 byly průměrné roční výdaje na žáka gymnázia, resp. studenta vysoké školy o 30 %, resp. 253 %, vyšší než na žáka základní školy. Vzhledem ke snížení jednotkových nákladů zejména v gymnáziích a na vysokých školách byl v roce 1999 žák gymnázia, resp. student vysoké školy, „dražší“ o pouhých 21 %, resp. 211 % než žák základní školy.

A.1.5 Veřejné výdaje na regionální školství

Výdaje veřejných rozpočtů na regionální školství se v uplynulých čtyřech letech zvýšily z 59,1 mld. Kč na 68,8 mld. Kč, tj. o 16,3 % (průměrný roční přírůstek 5,2 %). V roce 1999 představovaly výdaje na regionální školství 3,7 % hrubého domácího produktu. V roce 1999 se na výdajích regionálního školství podílely obecní rozpočty 21,1 %, což znamená pokles proti roku 1996 o více než 6 procentních bodů (v roce 1996 se obce podílely více než 27 %).

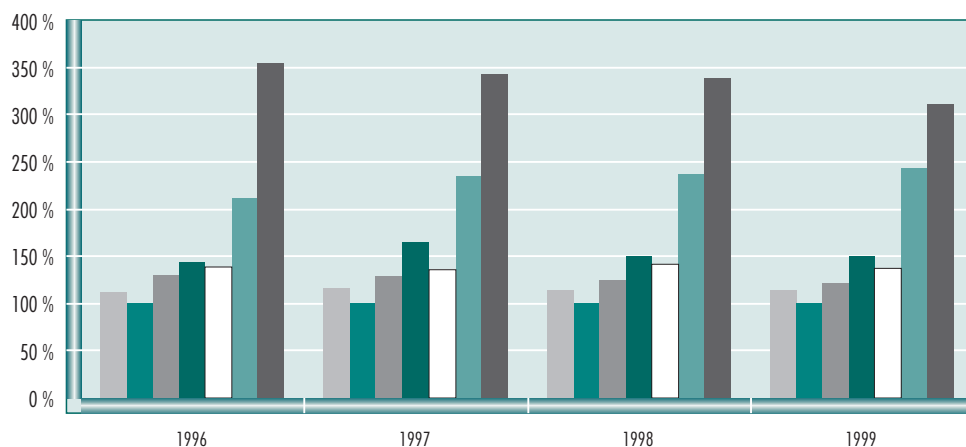
Kapitálové výdaje tvořily v roce 1999 necelých 8 % rozpočtu regionálního školství (5,4 mld. Kč). Zatímco státní rozpočet investoval do regionálního školství necelé 2 mld. korun, obce uvolnily

³Do výpočtu jednotkových nákladů nebyly zahrnuty investiční výdaje. Z tohoto důvodu nejsou zde uvedené hodnoty srovnatelné s hodnotami uvedenými v předchozí Výroční zprávě o stavu a vývoji vzdělávací soustavy v letech 1997 – 1998 (Školství na křižovatce), MŠMT a ÚIV 1999.

Obrázek 5:

Poměry jednotkových výdajů na žáka /studenta v letech 1996-1999 vůči ZŠ (jednotkové výdaje na žáka ZŠ = 100 %)

- Mateřské školy
- Základní školy a školní družiny
- Gymnázia
- Sřídenní odborné školy a VOŠ
- Sřídenní odborná učiliště
- Speciální školy
- Vysoké školy vč. kolejí a menz

Zdroj: Státní závěrečný účet České republiky 1996 - 1999

pro investiční potřeby zejména základního školství 3,5 mld. Kč. Ve výdajích státního rozpočtu do regionálního školství tvořily kapitálové výdaje zhruba 3 - 4 %, ve výdajích obecních rozpočtů pak zhruba čtvrtinu. Proti roku 1996 investiční výdaje do regionálního školství poklesly o téměř 1,3 mld. Kč, a to zejména díky snížení investiční aktivity obcí o 2,7 mld. Kč.

Neinvestiční výdaje (včetně mzdových výdajů) vzrostly v uplynulých třech letech o 11 mld. Kč. Na tomto nárůstu se zhruba 10 miliardami podílel státní rozpočet (šlo především o mzdové

výdaje) a jednou miliardou rozpočty obcí (zvýšení především provozních výdajů mateřských a základních škol).

A.1.6 Veřejné výdaje na vysoké školy

Výdaje kapitoly 333 na vysoké školství se od roku 1996 zvýšily z necelých 11 mld. Kč na 12,7 mld. Kč v roce 1999, tj. o 16 %. Relativní nárůst byl tedy zhruba stejný jako u regionálního školství. Podíl výdajů na vysoké školy z celé kapitoly 333 se za uplynulé 4 roky zvýšil zhruba o 1 procentní bod. V ro-

Tabulka 3: Výdaje na regionální školství v letech 1996 - 1999 (v mld. Kč běžných cen)

	1996	1997	1998	1999
Výdaje na regionální školství celkem	59,1	63,1	63,6	68,8
v tom: neinvestiční výdaje	52,4	58,0	58,4	63,4
kapitálové výdaje	6,7	5,1	5,3	5,4
v tom: neinvestiční výdaje v %	88,7 %	92,0 %	91,7 %	92,1 %
kapitálové výdaje v %	11,3 %	8,0 %	8,3 %	7,9 %
Výdaje z rozpočtu kapitoly 333 - MŠMT				
výdaje kapitoly 333 - MŠMT celkem	43,0	49,4	49,7	54,3
v tom: neinvestiční výdaje	42,5	47,8	47,7	52,4
kapitálové výdaje	0,5	1,6	2,0	1,9
v tom: neinvestiční výdaje v %	98,8 %	96,7 %	96,0 %	96,5 %
kapitálové výdaje v %	1,2 %	3,3 %	4,0 %	3,5 %
Výdaje z rozpočtu kapitoly 700 - obce				
výdaje kapitoly 700 - obce celkem	16,1	13,7	13,9	14,5
v tom: neinvestiční výdaje	10,0	10,3	10,7	11,0
kapitálové výdaje	6,2	3,4	3,3	3,5
v tom: neinvestiční výdaje v %	61,7 %	74,9 %	76,5 %	75,9 %
kapitálové výdaje v %	38,3 %	25,1 %	23,5 %	24,1 %
Podíl výdajů na RgŠ na celkových výdajích na školství z rozpočtu MŠMT a obcí a podíl na HDP				
podíl výdajů z kapitoly 333 - MŠMT na RgŠ v %	72,7 %	78,2 %	78,1 %	78,9 %
podíl výdajů z kapitoly 700 - obce v %	27,3 %	21,8 %	21,9 %	21,1 %
výdaje na školství celkem ¹⁾	79,9	76,5	77,9	84,2
podíl výdajů na RgŠ na celk.výd.v %	74,0 %	82,5 %	81,7 %	81,7 %
HDP v běžných cenách	1572,3	1680,0	1820,7	1836,3
výdaje na RgŠ v % HDP	3,8 %	3,8 %	3,5 %	3,7 %

Zdroj: Státní závěrečný účet České republiky 1994 - 1999

Tabulka 4: Výdaje na vysoké školy z rozpočtu kapitoly 333 (MŠMT) v letech 1996 – 1999 (v mil. Kč běžných cen)

	1996	1997	1998	1999
Výdaje na vysoké školy celkem	10 975	11 131	11 940	12 748
v tom: neinvestiční výdaje	9 181	9 749	10 354	11 212
z toho: osobní náklady ¹⁾	5 823	6 125	6 114	7 377
kapitálové výdaje	1 793	1 382	1 586	1 536
v tom: neinvestiční výdaje v %	83,7 %	87,6 %	86,7 %	87,9 %
z toho: osobní náklady ¹⁾	63,4 %	62,8 %	59,0 %	65,8 %
kapitálové výdaje v %	16,3 %	12,4 %	13,3 %	12,1 %
Podíl výdajů na vysoké školy z celkových výdajů na školství, z rozpočtu kapitoly 333-MŠMT a podíl na HDP				
Podíl výdajů na VŠ z kapitoly 333-MŠMT v %	17,21 %	17,74 %	18,68 %	18,29 %
Podíl výdajů na VŠ z celkových veřejných výdajů na školství v %	13,74 %	14,55 %	15,33 %	15,14 %
Podíl výdajů na VŠ v % HDP	0,70 %	0,67 %	0,66 %	0,69 %

Poznámka: ¹⁾ Osobní náklady = mzdové náklady, náklady na sociální a zdravotní pojištění

Zdroj: Státní závěrečný účet České republiky 1996 – 1999

Tabulka 5: Neinvestiční výdaje jednotlivých vysokých škol v roce 1999 (v mil. Kč běžných cen)

Vysoká škola	Neinvestiční dotace poskytnuté veřejným vysokým školám z kapitoly 333					Neinvestiční dotace z jiných zdrojů ²⁾
	Výdaje na vzdělávání	Výdaje na vědu a výzkum	Výdaje na koleje a menzy	Ostatní neinvestiční výdaje ¹⁾	Celkem	
Akademie múzických umění v Praze	159,8	3,4	1,7	1,5	166,4	0,1
Akademie výtvarných umění v Praze	43,3	3,6	-	0,3	47,2	-
Česká zemědělská univerzita v Praze	320,3	37,1	29,4	5,5	392,4	19,5
České vysoké učení technické v Praze	973,4	261,3	85,6	12,7	1 333,0	67,2
Janáčkova akademie múzických umění v Brně	74,0	0,4	2,4	1,5	78,3	-
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích	257,5	60,2	24,9	0,4	343,0	12,4
Masarykova univerzita v Brně	684,6	140,0	51,1	4,3	880,0	29,7
Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně	301,6	65,0	35,1	1,8	403,4	15,7
Ostravská univerzita v Ostravě	192,4	15,6	-	0,1	208,1	3,7
Slezská univerzita v Opavě	110,0	11,0	14,1	0,0	135,1	2,6
Technická univerzita v Liberci	210,3	21,1	31,9	2,3	265,6	2,6
Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem	182,8	2,0	16,7	-	201,5	0,6
Univerzita Karlova v Praze	1 728,3	527,1	148,1	36,2	2 439,6	146,7
Univerzita Palackého v Olomouci	521,0	81,0	42,9	4,3	649,2	16,7
Univerzita Pardubice	182,6	27,4	16,8	0,1	227,0	7,5
Veterinární a farmaceutická univerzita Brno	171,9	11,1	2,8	1,0	186,7	3,4
Vysoká škola báňská - Technická univerzita Ostrava	530,1	61,6	55,3	1,1	648,0	26,3
Vysoká škola ekonomická v Praze	396,0	39,2	40,0	2,7	477,9	11,8
Vysoká škola chemicko-technologická v Praze	263,5	175,1	53,1	2,1	493,8	43,9
Vysoká škola pedagogická v Hradci Králové	137,2	2,9	3,1	-	143,1	0,7
Vysoká škola umělecko-průmyslová v Praze	51,9	-	1,1	0,5	53,6	-
Vysoké učení technické v Brně	759,4	140,7	87,6	2,3	990,0	40,8
Západočeská univerzita v Plzni	369,1	40,0	39,1	0,7	448,9	7,3
Celkem	8 620,9	1 726,7	782,8	79,4	11 211,8	459,1

Poznámky: ¹⁾ Ostatní neinvestiční výdaje: výdaje na rozvojovou zahraniční pomoc a u Univerzity Palackého v Olomouci též výdaje na prevenci před návykovými látkami a výdaje na záležitosti bezpečnosti a pořádku.

²⁾ Neinvestiční dotace z jiných zdrojů: výdaje na vědu a výzkum z grantové agentury, výdaje na vědu a výzkum z jiných zdrojů a neinvestiční dotace z územních orgánů.

Zdroj: MŠMT (CEDR – Centrální registr dotací resortu MŠMT za rok 1999, účetní výkazy zisků a ztrát jednotlivých vysokých škol)

ce 1999 představovaly výdaje kapitoly 333 na vysoké školy 0,69 % hrubého domácího produktu, což je po mírném poklesu v letech 1997 a 1998 přibližně úroveň roku 1996.

K nárůstu došlo pouze u neinvestičních výdajů a to o 22 % od roku 1996, z toho osobní náklady (mzdové výdaje a související odvody) vzrostly o 27 %. Podíl neinvestičních nákladů se tak zvýšil

šil z 83,7 % v roce 1996 až téměř na 88 % v roce 1999. Kapitálové výdaje v období od roku 1996 dokonce poklesly na úroveň 1,5 mld. Kč v roce 1999, což představuje 86 % úrovně roku 1996.

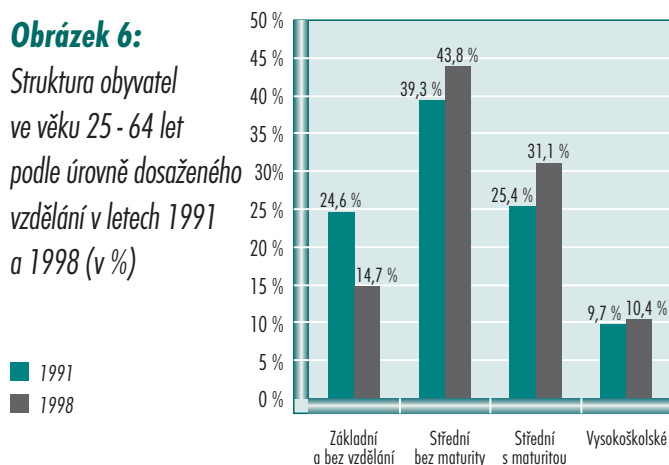
Kromě dotací z rozpočtu kapitoly 333 získávají vysoké školy prostředky i z dalších zdrojů. V roce 1999 získaly na vědu a výzkum 323 mil. Kč z grantové agentury a 135 mil. Kč z dalších zdrojů. Podrobnější přehled o neinvestičních výdajích z kapitoly 333 a z dalších zdrojů pro jednotlivé veřejné vysoké školy na rok 1999 podává tabulka 5. Na kapitálové výdaje získaly vysoké školy v roce 1999 ještě cca 67 milionů z dalších kapitol státního rozpočtu a z rozpočtů územních orgánů.

A.2 Pracovní trh a vzdělávací systém

A.2.1 Vzdělanostní struktura obyvatelstva a struktura zaměstnanosti

Vzdělanost populace je jedním z faktorů, které významným způsobem ovlivňují způsobilost národní ekonomiky uspět v tvrdé mezinárodní konkurenci. Vzdělanostní struktura populace se však oproti jiným sociálním charakteristikám mění jen pozvolna, neboť změny ve vzdělávací soustavě a v participaci na jednotlivých úrovních vzdělávání se do ní prostřednictvím nových absolventů škol promítají pouze pomalu. Strukturu obyvatelstva podle vzdělání totiž stále zřetelně ovlivňují starší věkové ročníky, ve kterých je podíl osob s nižším vzděláním výrazně vyšší. Přesto v uplynulých deseti letech došlo v České republice z hlediska vzdělanostní struktury populace k viditelným změnám: i když zvyšování účasti na vysokoškolském vzdělání celkovou vzdělanostní úroveň populace zatím příliš neovlivnilo, růst participace na úrovni středoškolské, a to především v případě maturitních oborů, se od roku 1991 projevil zřetelně. Souvisejícím velmi pozitivním rysem porevolučního vývoje je výrazný pokles podílu obyvatel se základním vzděláním či bez školního vzdělání, který je

Obrázek 6:
Struktura obyvatel ve věku 25 - 64 let podle úrovně dosaženého vzdělání v letech 1991 a 1998 (v %)

Zdroj: ČSÚ, *Education at a Glance 2000*

spojen zejména s úbytkem nejstarších (a nejméně vzdělaných) věkových ročníků v populaci.

Změny ve vzdělanostní struktuře populace se promítají i do vývoje **struktury zaměstnaných podle dosaženého vzdělání**. Tento vývoj probíhá od roku 1989 zejména ve smyslu poklesu podílu pracovníků s nízkou kvalifikací a naopak růstem podílu pracovníků středně a vysoce kvalifikovaných. Během posledních let došlo k výraznému úbytku zaměstnaných se základním vzděláním nebo bez vzdělání (v roce 1999 pouze 8,3 %) a naproti tomu stoupl podíl osob se středním vzděláním ukončeným maturitou (35,3 % v roce 1999). Pokles počtu pracovníků s nejnižším vzděláním přitom úzce souvisí s vysokou nezaměstnaností této sociální skupiny. Růst podílu zaměstnaných s vysokoškolským vzděláním je však stále velmi pozvolný: i přes postupně se rozšiřující nabídku vzdělávacích příležitostí v oblasti terciárního vzdělávání je podíl osob s vysokoškolským vzděláním na celkové populaci (25-64 let) vzhledem k vyspělým státům podstatně nižší⁴. To je způsobeno zejména stále nedostatečnou a málo diver-

Tabulka 6: Vývoj struktury zaměstnaných podle dosaženého vzdělání v letech 1991 a 1995 až 1999 (v % z celkového počtu zaměstnaných)

Nejvyšší dosažené vzdělání	1991	1995	1996	1997	1998	1999*
Základní a bez školního vzdělání	14,7	11,5	10,6	9,7	9,5	8,3
Střední bez maturity	46,3	45,3	46,0	46,1	45,6	44,4
Střední s maturitou	28,4	32,4	32,7	33,2	33,9	35,3
Vysokoškolské	10,6	10,8	10,7	11,0	11,0	12,0
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Poznámka: Údaj pro rok 1999 (*) se vztahuje ke 4. čtvrtletí roku 1999

Zdroj: ČSÚ - výběrová šetření pracovních sil

⁴ Podíl osob ve věku 25 - 64 let, které dosáhly terciárního (univerzitního i neuniverzitního) vzdělání, činil v ČR v roce 1998 10 %, zatímco průměr zemí OECD byl v témže roce 21 %; v případě terciárního univerzitního vzdělání jsou zmíněné podíly již vyrovnanější: 10 % v ČR oproti 14 % OECD.

zifikovanou nabídkou studijních příležitostí v sektoru neuniverzitního terciárního vzdělávání.

Vývoj struktury zaměstnanosti odráží rozsáhlé společensko-ekonomické změny probíhající v transformující se české ekonomice. Od roku 1990 se výrazně zvýšil podíl zaměstnaných v terciárním sektoru; ti dnes tvoří již více než polovinu ekonomicky aktivního obyvatelstva (54,5 %). Naopak podstatně (o více než polovinu) poklesla zaměstnanost v sektoru primárním, který dnes reprezentuje pouhých 5,1 % pracujících. Podíl pracovníků v sekundárním sektoru zůstává ve stejném období bez výraznějších změn (mírně přes 40 %), došlo zde však k úbytku zaměstnaných v průmyslu, kde je dnes zaměstnáno 32,8 % pracujících. Z dat však rovněž vyplývá další důležitá a do jisté míry varující skutečnost: od roku 1995 tento podíl zaměstnaných v průmyslu v podstatě stagnuje, a to se logicky odráží také v neměnné křivce vývoje zaměstnanosti v sekundárním sektoru v posledních letech, která zřetelně ukazuje na pozastavený proces transformace českého průmyslu.

V terciárním sektoru se po dobu posledních deseti let neustále zvyšoval zejména podíl pracovníků v obchodu (z 9,8 % v roce 1990 na 15,4 % v roce 1999). Zřetelně vzrostla rovněž zaměstnanost – ačkoli se celkově jedná o malé podíly – v sektoru peněžnictví a pojiš-

ťovníctví (z 0,5 % v roce 1990 na 1,9 % v roce 1999) a ve veřejné správě a obraně (3,7 % v roce 1999 oproti 1,8 % v roce 1990).

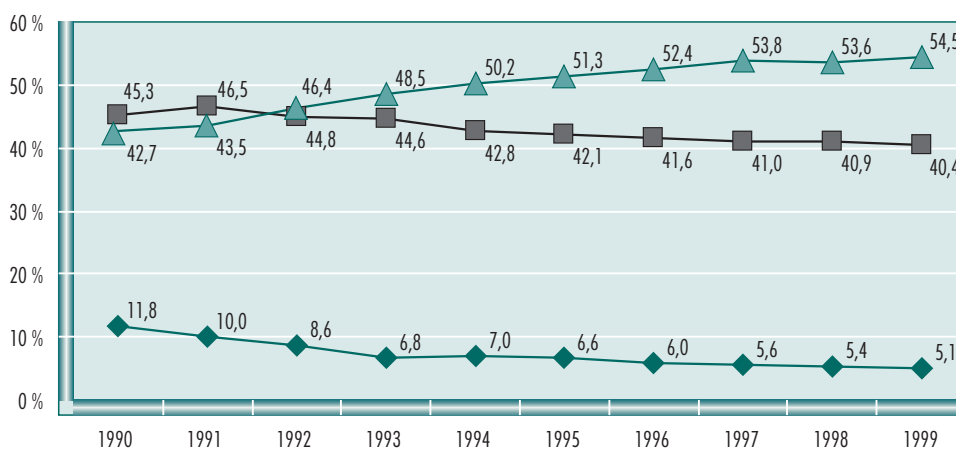
V uplynulých čtyřech letech pokračoval proces odvětvové profilace a segmentace pracovního trhu. Ten se projevoval zejména následujícími trendy:

- růst vzdělanostní úrovně zaměstnaných byl patrný **ve všech odvětvích národního hospodářství** výrazným snížením počtu pracovníků pouze se základním vzděláním; dílem se na tomto procesu podílel odchod starší generace do důchodu a dílem vysoká nezaměstnanost osob se základním vzděláním;
- v odvětví **zemědělství, průmyslu a stavebnictví** došlo ke zvýšení podílu středoškoláků bez maturity i s maturitou; ti nahradili nekvalifikovanou pracovní sílu, tj. osoby se základním vzděláním;
- v odvětví **dopravy a spojů** se stále výrazněji uplatňují pracovníci se středoškolským vzděláním s maturitou;
- nejdynamičtější změny zaznamenalo odvětví **obchodu**; zde se snížil podíl pracovníků nejen se základním vzděláním, ale i se středoškolským vzděláním bez maturity; vysoký nárůst zaznamenal podíl pracovníků s maturitou a téměř se zdvojnásobil podíl pracovníků s vysokoškolským vzděláním;

Obrázek 7:

Vývoj struktury zaměstnanosti podle sektorů v letech 1990 - 1999 (v % z celkového počtu zaměstnaných)

- ▲ terciární sektor
- sekundární sektor
- ◆ primární sektor

Zdroj: Ukazatele sociálního a hospodářského vývoje České republiky, ČSÚ

Tabulka 7: Vývoj struktury zaměstnanosti podle odvětví v letech 1990 – 1999 (v % z celkového počtu zaměstnaných)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999*
Zemědělství, lesnictví a vodní hospodářství	11,8	10,0	8,6	6,8	7,0	6,6	6,0	5,6	5,4	5,1
Průmysl	37,8	38,5	36,5	35,3	33,7	32,9	32,4	31,0	32,8	32,8
Stavebnictví	7,5	8,0	8,3	9,3	9,1	9,0	9,0	8,8	8,2	7,6
Obchod, opravy motorových vozidel	9,8	9,6	11,0	12,6	13,6	12,7	13,3	14,2	15,5	15,4
Doprava, skladování, spoje	6,9	7,3	7,4	7,9	7,3	7,7	7,8	7,5	6,9	7,1
Peněžnictví a pojišťovnictví	0,5	0,7	1,0	1,3	1,5	1,9	1,9	2,0	1,8	1,9
Veřejná správa, obrana	1,8	2,0	2,5	2,7	3,0	3,2	3,3	3,5	3,6	3,7
Školství	5,9	6,4	6,6	6,7	6,6	6,4	6,3	6,1	6,2	6,3
Zdravotnictví, veterinární a soc. péče	5,2	5,3	5,4	5,4	5,3	6,0	5,6	5,5	5,4	5,5
Ostatní	12,8	12,2	12,5	11,9	12,9	11,4	11,8	12,0	14,2	14,5
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	97,8	97,4	96,2	100,0	100,0

Poznámka: Pro rok 1999 (*) jsou uvedeny předběžné údaje

Zdroj: Ukazatele sociálního a hospodářského vývoje České republiky, ČSÚ

Tabulka 8: Vývoj struktury zaměstnanosti podle úrovně dosaženého vzdělání a odvětví národního hospodářství v letech 1990, 1995, 1997, 1999 (v % z počtu pracovníků v jednotlivých odvětvích)

	Základní vzdělání				Střední bez maturity			
	1990	1995	1997	1999*	1990	1995	1997	1999*
Zemědělství, lesnictví a vodní hospodářství	28,2	21,4	19,1	16,3	47,6	53,6	55,8	55,1
Průmysl	23,3	14,4	12,5	10,8	49,0	54,6	55,7	55,9
Stavebnictví	15,2	9,6	7,4	6,1	52,9	62,6	64,8	64,8
Obchod, opravy motorových vozidel	15,7	7,5	7,4	5,9	56,1	53,3	53,1	48,8
Doprava, skladování, spoje	19,4	12,7	10,2	8,8	46,9	49,9	50,1	49,8
Peněžnictví a pojišřovnictví	5,5	3,1	1,4	0,6	12,5	7,9	8,5	7,1
Školství	10,1	9,5	7,6	5,4	15,2	17,5	18,6	18,8
Zdravotnictví, veterinářství a sociální péče	12,3	8,1	6,6	7,3	17,0	18,8	19,9	18,2
Ostatní	12,8	8,1	7,2	6,1	30,6	31,0	31,3	29,3
	Střední s maturitou				Vysokoškolské			
	1990	1995	1997	1999*	1990	1995	1997	1999*
Zemědělství, lesnictví a vodní hospodářství	19,0	20,4	20,4	23,7	5,2	4,7	4,7	4,9
Průmysl	23,1	25,6	25,9	26,8	4,7	5,4	5,9	6,5
Stavebnictví	23,0	21,7	21,3	22,9	8,9	6,1	6,5	6,2
Obchod, opravy motorových vozidel	23,9	32,9	33,2	37,5	4,3	6,3	6,3	7,8
Doprava, skladování, spoje	29,8	33,5	35,1	37,1	3,9	4,0	4,6	4,3
Peněžnictví a pojišřovnictví	64,2	63,9	68,6	67,5	17,9	25,0	21,5	24,8
Školství	37,3	32,8	34,0	33,4	37,4	40,1	39,8	42,4
Zdravotnictví, veterinářství a sociální péče	53,9	55,8	55,0	55,7	16,8	17,3	18,5	18,8
Ostatní	38,1	42,6	44,4	46,3	18,4	18,0	17,1	18,3

Poznámka: Údaj pro rok 1999 (*) se vztahuje ke 4. čtvrtletí roku 1999

Zdroj: ČSÚ - Sčítání domů a bytů 1991, výběrová šetření pracovních sil

- v odvětví **peněžnictví** se kromě pracovníků se základním vzděláním snížil i podíl vyučených; vzrostl podíl středoškoláků s maturitou a zejména podíl vysokoškoláků;
- v odvětví **školství** klesl podíl středoškoláků s maturitou a výrazně posílil podíl vysokoškoláků; jde o zřejmý proces zvyšování podílu pedagogických pracovníků na celkové zaměstnanosti ve školství a zároveň o zvyšování kvalifikovanosti pedagogických pracovníků (navzdory katastrofickým scénářům a zprávám).

A.2.2 Nezaměstnanost a vzdělání

Na nezaměstnanost si naše ekonomika i společnost stále teprve zvykají, neboť teprve v roce 1997 začala křivka nezaměstnanosti skutečně prudce stoupat až na 9 % v roce 1999. První polovina roku 2000 naznačuje trend ke stagnaci měr nezaměstnanosti, což může být důsledkem mírného oživení české ekonomiky v poslední době. Míra celkové nezaměstnanosti v roce 1999 (9 %) vykazovala zároveň výrazné regionální rozdíly (v nejvíce rizikových okresech dokonce překročila hodnoty 20 %). Rostoucí neza-

Tabulka 9: Vývoj struktury zaměstnaných a nezaměstnaných a míry nezaměstnanosti podle úrovně dosaženého vzdělání v letech 1995, 1997 a 1999 (v %)

Vzdělání	Míry nezaměstnanosti podle vzdělání			Zaměstnaní			Nezaměstnaní		
	1995	1997	1999*	1995	1997	1999*	1995	1997	1999*
Celkem	3,3	5,2	9,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Základní a bez vzdělání	9,8	13,7	22,3	11,4	9,7	8,3	36,8	28,1	24,2
Vyučení	3,0	4,7	9,2	40,0	41,0	39,7	36,7	37,3	41,0
Střední odborné	3,0	5,0	9,3	5,4	5,0	4,7	5,0	4,8	4,9
Vyučení s maturitou	3,0	2,8	8,0	1,3	1,6	1,7	1,1	0,8	1,5
Úplně střední odborné	1,8	3,9	6,4	26,9	27,5	29,9	14,9	20,5	20,6
Úplně střední všeobecné	2,5	6,0	10,0	4,2	4,1	3,7	3,2	4,8	4,2
Vysokoškolské	0,7	1,8	3,0	10,8	11,1	12,0	2,3	3,7	3,7

Poznámka: Údaj pro rok 1999 (*) se vztahuje ke 4. čtvrtletí roku 1999

Zdroj: ČSÚ - výběrová šetření pracovních sil

Tabulka 10: Vývoj počtu zaměstnaných a nezaměstnaných podle úrovně dosaženého vzdělání v letech 1995, 1997 a 1999 (v tis.)

Vzdělání	Zaměstnaní			Nezaměstnaní		
	1995	1997	1999*	1995	1997	1999*
Celkem	4 962,6	4 936,5	4 765,4	208,1	280,7	470,4
Základní a bez vzdělání	589,4	487,7	397,7	71,5	78,8	113,5
Vyučení	1 984,3	2 014,3	1 893,2	77,9	106,4	192,8
Střední odborné	276,6	254,8	222,6	12,0	13,5	22,9
Vyučení s maturitou	66,5	75,9	80,6	1,8	2,6	7,0
Úplně střední odborné	1 311,8	1 357,2	1 422,8	31,0	56,4	96,8
Úplně střední všeobecné	201,1	205,6	176,5	8,1	12,8	19,8
Vysokoškolské	532,9	540,9	571,9	6,7	10,1	17,4

Poznámka: Údaj pro rok 1999 (*) se vztahuje ke 4. čtvrtletí roku 1999

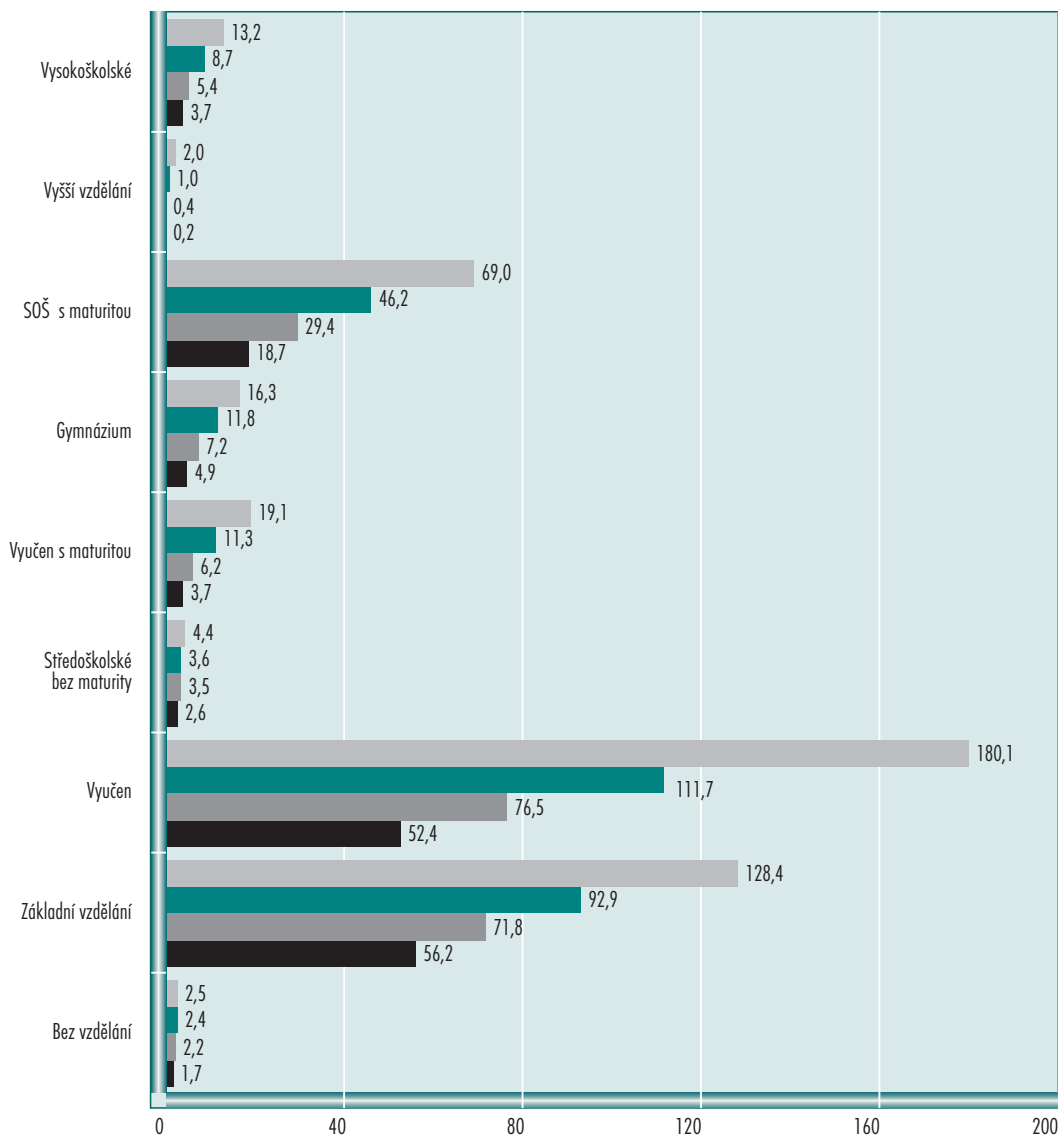
Zdroj: ČSÚ - výběrová šetření pracovních sil

městnanost se přitom stále více negativně dotýká především rizikových skupin z hlediska uplatnění na pracovním trhu, jako jsou absolventi škol, osoby s nízkou nebo žádnou kvalifikací, ženy s malými dětmi či zdravotně postižení.

Klíčovým faktorem úspěšnosti na pracovním trhu je úroveň dosaženého vzdělání. Tato skutečnost je patrná z aktuálního podílu nezaměstnaných v jednotlivých vzdělanostních skupinách i z dynamiky míry nezaměstnanosti v posledních pěti letech.

Obrázek 8:

Vývoj počtu uchazečů o zaměstnání podle úrovně dosaženého vzdělání v letech 1996-1999 (v tis.)

Zdroj: MPSV

Z výše uvedených údajů je patrné, že osoby pouze se základním vzděláním (tvorí zhruba 10–11 % pracovního trhu) jsou ve stále větší míře vytěšňovány z pracovního procesu. Zatímco jejich podíl mezi zaměstnanci se pohybuje mírně nad 8 %, mezi nezaměstnanými tvoří téměř jednu čtvrtinu. V roce 1999 přesáhla míra nezaměstnanosti v této skupině obyvatel 22 %.

Vývoj míry nezaměstnanosti středoškoláků bez maturity (vyučených a osob se středním vzděláním bez maturity), kteří tvoří zhruba 45 % pracovního trhu, kopírovala celkový vývoj nezaměstnanosti a v roce 1999 mírně přesáhla 9 %. Nepříjemnou skutečností zde není ani tak vlastní podíl nezaměstnaných, ale zejména jejich celkový počet a limitovaná ochota ke změně původní kvalifikace.

Tradičně lépe si na pracovním trhu vedou osoby se středoškolským maturitním vzděláním, jejichž podíl na pracovním trhu se pohybuje okolo 35 %. Aktuální míra nezaměstnanosti osob s úplným středním odborným vzděláním (vč. vyučených s maturitou) je zhruba 6,5 %, tj. o 2,5 procentního bodu méně než je úhrnná míra nezaměstnanosti. Vyšší míra nezaměstnanosti (okolo 10 %) se projevuje pouze u osob s úplným středním vzděláním (gymnáziem), jejich podíl na pracovním trhu je však nízký (necelá 4 %). Nezaměstnanost vysokoškoláků (tvorí přes 11 % pracovního trhu) je stále mimořádně nízká a přes čtyřnásobné zvýšení v uplynulých pěti letech nepřesáhla hranici 3 %.

Zatímco v roce 1995 tvořili osoby pouze základním vzděláním, vyučení a středoškoláci bez maturity téměř čtyři pětiny (78 %) všech nezaměstnaných, v roce 1999 klesl jejich podíl téměř na 70 %. Z toho vyplývá, že růst nezaměstnanosti zejména v uplynulých dvou letech zasáhl postupně i vysoce kvalifikovanou část obyvatelstva (úplně střední odborné, úplně střední a vysokoškolské vzdělání).

A.2.3 Ekonomická hodnota vzdělání

Úroveň dosaženého vzdělání je významným faktorem společen-

ského postavení jednotlivce. Odráží se nejen v charakteru práce, úspěšnosti na pracovním trhu, ale má svůj ekonomický, resp. příjmový rozměr.

Příjmová diferenciace v závislosti na stupni dosaženého vzdělání se od společenských změn na počátku devadesátých let dynamicky prohlubuje. Je čím dál tím více zřejmé, že se dosažené vzdělání ekonomicky vyplácí ve stále větší míře. Zatímco v roce 1988 byl v průměru příjem muže–vysokoškoláka pouze o 40 % vyšší než muže se základním vzděláním, v roce 1998 představoval více než 2,5 násobek. Příjmová diferenciac mezi osobami s maturitou, bez maturity a se základním vzděláním se v posledních třech letech stabilizovala na poměru 155:117:100. Otevírání „příjmových nůžek“ mezi vysokoškoláky a ostatními vzdělanostními skupinami však dále pokračuje a probíhá zhruba rychlostí 5–6 procentních bodů za rok (v roce 1998 činila 251:155:117:100).

V případě žen jsou příjmové rozdíly o něco mírnější. Přesto trend otevírání „příjmových nůžek“ mezi vysokoškolačkami a ostatními vzdělanostními skupinami pokračuje (v roce 1998 činil příjmový poměr 216:150:110:100).

Z vývoje příjmové diferenciac je patrné, že pracovní trh je v segmentu vysoce až špičkově kvalifikované pracovní síly dosud nenasyčen a poptávka po ní dále poroste.

A.2.4 Uplatnění absolventů škol na trhu práce

Absolventi škol mají na trhu práce ambivalentní postavení. Na jedné straně jde o pracovníky, kteří mají nejnovější poznatky daného oboru, jsou zpravidla lépe jazykově vybaveni než předchozí generace, ve své většině ovládají práci s výpočetní technikou alespoň na uživatelské úrovni a přijímání nových poznatků či osvojení nových pracovních návyků jim nečiní potíže. Na druhé straně jim nedostatek pracovních zkušeností komplikuje získání zaměstnání a řadí je mezi skupiny se ztíženou možností uplatnění, neboť zaměstnavatelé mnohdy – zejména v tíživé eko-

Tabulka 11: Srovnání mzdové diferenciac podle úrovně dosaženého vzdělání v letech 1988, 1996 a 1998 (v % průměrného příjmu osob se základním vzděláním)

Vzdělání	1988		1996		1998	
	Muži	Ženy	Muži	Ženy	Muži	Ženy
Základní	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Střední bez maturity (vyučen)	113,5	106,6	116,1	105,7	116,8	110,4
Střední s maturitou	118,5	119,0	153,2	154,5	155,4	149,6
Vysokoškolské	140,5	156,5	238,4	234,0	250,7	215,6

Zdroj: ČSÚ

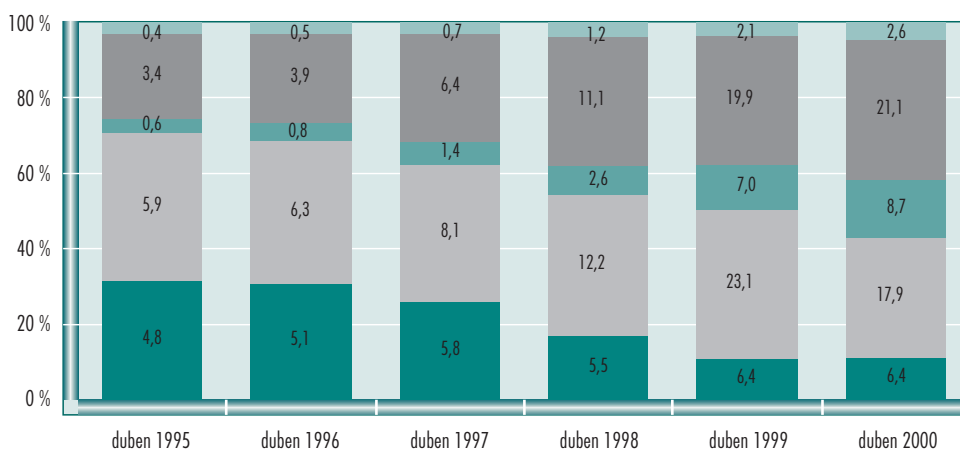
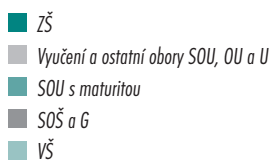
Tabulka 12: Vývoj počtu evidovaných uchazečů o zaměstnání a evidovaných absolventů škol v letech 1995 - 1999 (v tis.)

Období	IV. 95	IX. 95	IV. 96	IX. 96	IV. 97	IX. 97	IV. 98	IX. 98	IV. 99	IX. 99	IV.2000
Míra nezaměstnanosti celkem (%)	2,9	3,0	2,8	3,2	3,8	4,8	5,4	6,8	8,2	9,0	9,0
Počet evidovaných uchazečů (v tisících)	151,0	154,0	148,7	169,0	195,0	247,6	277,6	350,7	433,3	469,8	471,2
Počet evidovaných absolventů škol (v tisících)	15,1	25,5	16,7	31,4	22,2	51,3	32,3	77,1	58,5	84,5	57,8
Podíl absolventů k celkovému počtu uchazečů (v %)	10,0	16,6	11,2	18,6	11,4	20,7	12,0	22,0	13,5	18,0	12,3

Zdroj: ČSÚ

Obrázek 9:

Vývoj struktury a počtu nezaměstnaných absolventů škol podle úrovně dosaženého vzdělání v letech 1995 - 2000 (v % z celkového počtu nezaměstnaných absolventů škol)

Zdroj: MPSV

nomické situaci – dávají přednost získání pracovníka s praxí. Přes všechna uvedená pozitiva, která mohou absolventi nabídnout, dávají zaměstnavatelé často přednost okamžitému zapojení do pracovního procesu a s ním spojenému výkonu pracovních úkolů, které jim mohou poskytnout právě starší a zkušenější pracovníci. Přijetí absolventa je totiž nezřídka spojeno s delší dobou, kterou absolvent potřebuje na zapracování. Zaměstnavatelé často a priori předpokládají, že teoretické vědomosti a dovednosti potřebné k výkonu určité pracovní činnosti nejsou u absolventů vždy v souladu. Absolventi škol jsou tak skupinou, jejíž postavení na trhu práce je značně komplikované a rizikové.

Do roku 1996 počet nezaměstnaných absolventů škol rostl jen velmi zvolna, a to zcela ve shodě s celkovou nezaměstnaností. Od roku 1997 však dochází k prudkému, ročně zhruba 50 % nárůstu jejich počtu. V dubnu 1999 dosáhl počet neumístěných absolventů škol téměř hranice 60 tisíc. V následujících dvou letech však zvyšování tohoto počtu nehrozí, neboť na pracovní trh budou v roce 1999 a 2000 nastupovat v důsledku zavedení povinné deváté třídy ZŠ snížené počty středoškoláků. To potvrzuje i počet nezaměstnaných absolventů v dubnu 2000 (necelých 58 tisíc).

Přes prudké zvýšení počtu neumístěných absolventů škol se však jejich podíl na celkové nezaměstnanosti nemění a zůstává na poměrně stabilních 12 – 13 %.

Největší podíl nezaměstnaných absolventů škol tvoří vyučení (23,1 tis. v dubnu 1999) a maturanti (27 tisíc). Počet nezaměstnaných z řad vyučených vzrostl od roku 1996 zhruba 3,5 krát, počet nezaměstnaných „čerstvých“ maturantů téměř šestkrát. Zhruba šestkrát rovněž vzrostl počet nezaměstnaných absolventů vysokých škol, jejichž počet je však stále zanedbatelný (mírně přes dva tisíce). Počet nezaměstnaných absolventů základních škol se udržuje relativně na stejné úrovni (cca 5 – 6,5 tisíce).

I pro zaměstnanost absolventů platí již několikrát zmíněné pravidlo – **čím vyšší dosažené vzdělání, tím větší šance na uplatnění na pracovním trhu**. Absolventi z roku 1999 vykazovali v dubnu 2000 následující míry nezaměstnanosti:

- učební obory bez maturity – více než 26 %;
- učební obory s maturitou – více než 20 %;
- maturitní obory – přes 16 %;

- vyšší odborné školy – necelých 12 %;
- vysoké školy – přes 5 %.

Z pohledu odborného zaměření absolventů (tj. oborů vzdělání) se situace jeví následovně:

- pro všechny stupně vzdělání platí obecně, že nejvyšší nezaměstnanosti dosahují absolventi technických a zemědělských oborů (technické obory: 28,3 – 7,2 % podle stupně vzdělání; zemědělské obory 31,7 – 9,9 % podle stupně vzdělání);
- mezi vyučenými (průměrná nezaměstnanost 26,4 %) byla nejproblematictější situace mezi absolventy stavebních (35,5 %), strojírenských (30,6 %) a zemědělských oborů (31,7 %), naopak výrazně podprůměrná nezaměstnanost byla patrná u absolventů obchodních a ekonomických oborů (21,7 %);
- mezi „čerstvými“ maturanty (průměrná nezaměstnanost 16 %) práci hledali nejobtížněji absolventi strojírenských (25,3 %) a elektrotechnických oborů (20,2 %); absolventi ekonomických oborů vykazovali průměrnou nezaměstnanost maturantů, lépe na tom byli absolventi multidisciplinárních oborů „podnikání v...“ (12,6 %) a absolventky zdravotnických oborů (téměř 5 %);
- rovněž mezi absolventy vysokých škol (průměrná nezaměstnanost 5,4 %) nacházeli nejobtížněji zaměstnání absolventi technických oborů (od 13 % nezaměstnaných v textilních oborech po 10 % ve speciálních technických oborech) a oborů zemědělských (téměř 10 %); naopak nejpriznivější situace byla v učitelských (4,7 %), zdravotnických (2,7 %) a ekonomických oborech (4,2 %).

Tyto skutečnosti do značné míry popírají stížnosti zaměstnavatelů na katastrofální nedostatek absolventů zejména technických oborů. Vysvětlení nesouladu stanovisek zaměstnavatelů a uváděných skutečností spočívá zejména v nízké atraktivitě povolání, u nichž zaměstnavatelé nejsou s to, mj. i kvůli platovým a kariérním podmínkám v řadě podniků, oslovit absolventy škol daného oboru.

Typickým příkladem jsou strojírenské profese. Kromě vysoké míry nezaměstnanosti absolventů strojírenských oborů se nezájem o tyto profese projevuje vysokým procentem absolventů těchto oborů, odcházejících do jiných profesí, kde svoji kvalifikaci nevyužijí vůbec nebo pouze okrajově.

Tabulka 13: Míry nezaměstnanosti absolventů škol podle úrovně dosaženého vzdělání a oborových skupin v září 1999 a v dubnu 2000 (v %)

	Vyučení		Vyučení s maturitou		SOŠ		VOŠ		VŠ	
	září 1999	duben 2000	září 1999	duben 2000	září 1999	duben 2000	září 1999	duben 2000	září 1999	duben 2000
Celkem	35,8	26,4	32,8	20,4	25,6	16,1	17,6	11,9	11,7	5,4
Přírodní, matem. a fyzikální vědy *	-	-	-	-	22,3	17,4	29,5	33,6	10,7	6,3
Technické obory	37,3	28,3	35,8	20,6	29,6	21,3	24,8	23,1	14,7	7,2
Zemědělství a lesnictví	41,3	31,7	55,7	27,8	26,5	18,3	17,7	15,8	22,3	9,9
Zdravotnictví, lékařství	-	-	-	-	11,5	4,8	8,2	2,7	7,9	2,9
Společenskovední obory	32,6	22,8	30,3	15,8	26,8	16,1	21,4	13,8	10	4,5
Umění	22,3	11,9	24,9	12	23,4	14,9	8,8	6,8	10,6	5,2

Poznámka: * Pro SOŠ a VOŠ se jedná o skupinu oborů Ekologie a ochrana životního prostředí.

Zdroj: MPSV, ÚIV

Uplatnění absolventů škol na trhu práce ve smyslu získání odpovídajícího zaměstnání samozřejmě do značné míry závisí na tom, jak absolventi škol splňují požadavky a očekávání, která vůči nim mají zaměstnavatelé⁵.

Za důležité je možné v této souvislosti považovat, že zaměstnavatelé a priori neodmítají přijímat absolventy škol do pracovního poměru. Cení si na nich zejména **originality nápadů, znalosti práce na počítači i lepší jazykové vybavenosti** než mají starší pracovníci. Jak ukázala analýza inzerce v médiích, tyto vlastnosti přitom obecně patří ke stále více vyhledávaným, a to již zdaleka ne pouze pro výkon vysoce kvalifikovaných a manažerských pozic, ale i u obslužných a administrativních povolání. Současně však zaměstnavatelé poukazují na to, že znalosti, dovednosti a schopnosti, jejichž ovládnutí považují za důležité (v rovině obecných znalostí a postojů jde o nalezení zaměstnanců se **smyslem pro kvalitu, smyslem pro hospodárnost a smyslem pro službu klientům**), se často u (nejen) absolventů škol obtížně hledají. Zaměstnavatelé od svých zaměstnanců očekávají zejména **ochotu dále se učit a schopnost nést odpovědnost**. V této souvislosti je možné poukázat na to, že tytéž vlastnosti a dovednosti pokládají za důležité – pro úspěšné uplatnění na trhu práce – i představitelé úřadů práce. Poněkud větší důraz než zaměstnavatelé přikládají pracovníci úřadů práce kvalitnímu ústnímu a písemnému projevu. To zřejmě vyplývá ze situace, kdy pro pracovníky úřadů práce je cílem především samotné umístění absolventa do zaměstnání (a důležitým předpokladem přijetí je pak rozhodně jeho dobré vystupování), kdežto zaměstnavatelé vnímají dovednosti absolventů spíše v poloze jejich pracovního uplatnění a výkonu určité profese. Tyto závěry potvrzují i rozhovory s pracovníky personálních agentur: **za jednu z příčin neúspěchu při přijímání absolventů škol pokládají jejich nedostatečnou schopnost vlastní prezentace a špatné komunikační schopnosti**. Požadavek na dobrou úroveň komunikace a příjemné či reprezentativní vystupování se rovněž velmi často vyskytuje

v inzertní nabídce zaměstnání – nároky tohoto typu přitom postupují prakticky celým spektrem nabízených povolání vyjma dělnických profesí: důležité jsou jak u manažerů a špičkových odborníků, tak u obslužných a provozních profesí i administrativních pozic. Je tak zřejmé, že **schopnost sebeprezentace a kvalitní ústní projev se v soudobých podmínkách stále více stávají nezbytnými atributy úspěšného působení na trhu práce**.

Za zmínku stojí i zjištění týkající se názorů na to, kdo by měl být hlavním **nositelem odpovědnosti za dobré uplatnění absolventa na trhu práce**: podle názoru zaměstnavatelů i podle představitelů úřadů práce má tuto odpovědnost především každý sám za sebe. Dalším, kdo podle dotázaných respondentů nese částečnou odpovědnost, je stát a případně i rodiče, teprve poté je přisuzována zaměstnavatelům – jak ze státních, tak privátních organizací.

A.3 Demografický vývoj

Pro strategické plánování vývoje vzdělávací soustavy je **demografický vývoj** jedním z nejdůležitějších faktorů, protože zásadním způsobem ovlivňuje potřebné kapacity jednotlivých součástí vzdělávací soustavy a tedy i finální prostředky do těchto součástí směřované. Ve stabilních podmínkách (bez výrazných změn v porodnosti, úmrtnosti a migraci) je tento faktor významný především v dlouhodobém pohledu, u nás je však z řady důvodů potřeba uvažovat i krátkodobý horizont. Demografický vývoj byl podstatně ovlivněn populačními opatřeními v sedmdesátých letech, jejichž důsledky postupně ovlivňovaly školství (zvýšení nároků na kapacity škol, počty učitelů apod.) prakticky až do poloviny devadesátých let, kdy „děti“ narozené v 70. letech vstupovaly do terciárního vzdělávání. Na druhé straně po tomto prudkém populačním nárůstu následoval v 80. a zejména v 90. letech pokles porodnosti v důsledku celospolečenských změn.

⁵ Podle výsledků výzkumu „Názory a potřeby zaměstnavatelů“, který na vzorku 820 firem provedl ÚIV v roce 1998, a projektu „Uplatnění absolventů škol: analýza a výhled“. V rámci projektu proběhly průzkumy orientující se na potřeby zaměstnavatelů (na vzorku 137 firem – jaro 2000), na názory pracovníků úřadů práce (ve všech okresech, kde Praha byla brána jako celek – podzim 1999), na zkušenosti personálních agentur (7 personálních agentur – podzim 1999) a analýza inzerce nabídky zaměstnání v denním tisku a na Internetu (na podzim roku 1999).

Tento pokles trvá až do současnosti, i když prognózy ze začátku devadesátých let předpokládaly postupný nárůst porodnosti. Rok od roku ubývá dětí, které vstupují do vzdělávací soustavy, což má postupně vliv na všechny její úrovně.

Z hlediska vzdělávací soustavy a jejích kapacitních potřeb jsou podstatné především dva demografické údaje – počty dětí ve věku vstupu do jednotlivých úrovní vzdělávání (**nástupní ročníky**) a počty dětí ve věku odpovídajícím typickému věku žáků v jednotlivých úrovních vzdělávání (tzv. **školní kontingenty**⁶). V období od roku 1996 je však nutné brát v úvahu i změny, které nastaly ve vzdělávacím systému ČR. Ve školním roce 1996/97 bylo znovu zavedeno povinné absolvování 9. ročníku základní školy a z toho důvodu narostl počet žáků základních škol téměř o jeden populační ročník a středním školám naopak žáci ubyli. Všechny ročníky učebních a studijních oborů, které nejsou ukončeny maturitní zkouškou, se zaplnily ve školním roce

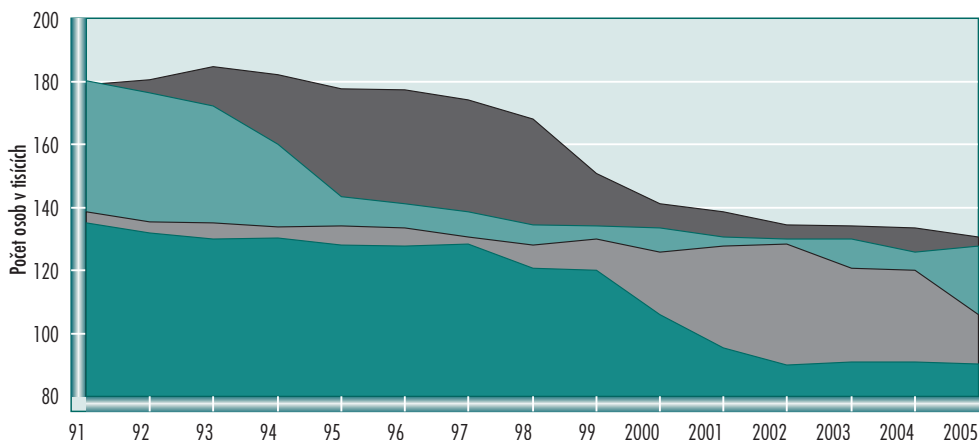
1999/2000, obory středních škol končící maturitní zkouškou (s výjimkou víceletých gymnázií a nástavbových oborů středních škol) se zaplní až v následujícím školním roce 2000/01. Tento školní rok bude také rokem, kdy se zavedení povinné školní docházky na základní škole projeví i na vysokých a vyšších odborných školách, na něž se bude hlásit pouze minimum uchazečů, kteří právě absolvovali střední školu.

Počet dětí ve věku povinné školní docházky postupně klesal už od počátku 90. let. Další výrazné snižování započne v roce 2000, takže do roku 2005 lze očekávat zmenšení tohoto kontingentu na 0,93 milionu z počtu 1,14 milionu v roce 1999, tj. o téměř 19 %.

Středoškolský kontingent od šk. roku 2000/01 už nebude ovlivněn zavedením povinné 9. třídy v roce 1996. Srovnání s předchozím „plným“ stavem v roce 1995 ukazuje silný vliv demografického vývoje právě na střední školy: stav roku 2000 je

Obrázek 10:

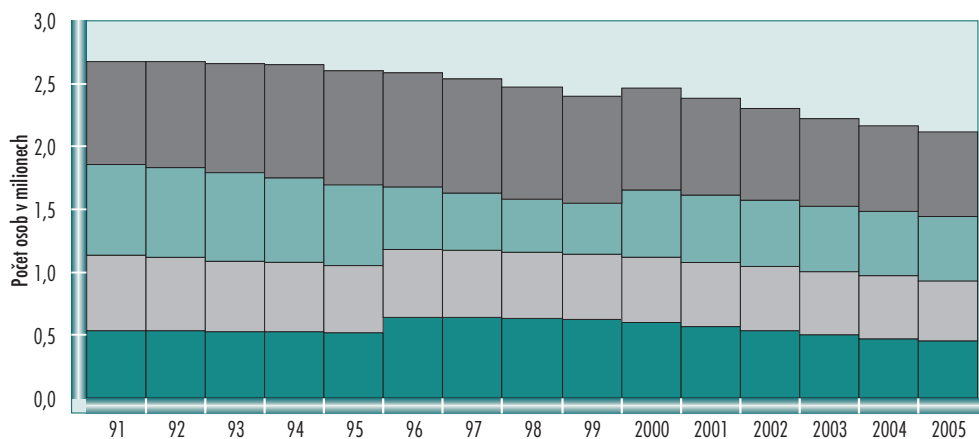
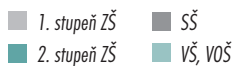
Vývoj počtu obyvatel ČR ve věku 6, 10, 14, 18 let (od roku 1996 ve věku 6, 11, 15 a 19 let) v letech 1991–2005 (v tis.)

Zdroj: ČSÚ

Obrázek 11:

Vývoj objemu školních kontingentů (věkových skupin obyvatel odpovídajících typickému věku žáků na jednotlivých úrovních vzdělávání: 1. stupeň ZŠ: 6-9/10, 2. stupeň ZŠ: 10/11-13/14, střední školy: 14/15-17/18, vysoké a vyšší odborné školy: 18/19-22/23) v letech 1991–2005 (v mil.)

Zdroj: ČSÚ

⁶Jako nástupní ročníky pro jednotlivé úrovně vzdělávání jsou uvažováni šestiletí (vstupují do základní školy), desetiletí (vstupují na druhý stupeň ZŠ, resp. na osmileté gymnázium), čtrnáctiletí (vstupují na střední školu) a osmnáctiletí (vstupují na vysokou či vyšší odbornou školu). Od šk. roku 1996/97 jsou pro 2. stupeň ZŠ, střední a vysokou školu uvažováni jedenáctiletí, patnáctiletí a devatenáctiletí. Podobně pro školní kontingenty jsou uvažováni věkové skupiny 6 - 9 let, resp. 6 - 10 let (první stupeň základní školy), 10 - 13, resp. 11 - 14 let (druhý stupeň základní školy), 14 - 17, resp. 15 - 18 let (střední školy) a 18 - 22, resp. 19 - 23 let (vysoké a vyšší odborné školy).

o 93 tisíce (tj. o 15 %) nižší než v roce 1995. K dalšímu, i když už ne tak výraznému úbytku, dojde do roku 2005: o 29 tisíc, tj. o 5 %.

Vliv demografického vývoje na **vysoké školy** a částečně i na vyšší odborné školy není v našich současných podmínkách tak bezprostřední jako v nižších úrovních vzdělávání. Vzhledem k tomu, že už po řadu let zůstává stabilně zhruba 50 % žádostí o vysokoškolské studium neuspokojeno, je zde stále „ve hře“ značné množství potenciálních uchazečů o studium z řad neúspěšných uchazečů z minulých let (tzv. odložená poptávka). Početnost vysokoškolského kontingentu začala klesat až v roce 1998 (o 21 tisíc oproti roku 1997) a tento pokles bude mít až do roku 2003 dosti výraznou dynamiku (každoročně o 30 až 40 tisíc), teprve poté se zpomalí.

A.4 Právní předpisy ve školství

Období popisované v předkládané zprávě bylo ve srovnání s obdobím popisovaným ve zprávě předchozí relativně klidné, pokud jde o změny právních předpisů. K výrazným změnám dochází až v polovině roku 2000, novely však vesměs vstoupí v platnost až v roce následujícím.

A.4.1 Právní předpisy platné v popisovaném období

Základní legislativní rámec současného školského systému daný Ústavou České republiky a Listinou základních práv a svobod tvoří soustava čtyř základních zákonů, jejichž působnost byla ve sledovaném období poznamenána jen drobnějšími novelami. Jsou to:

- **zákon o soustavě základních, středních a vyšších odborných škol,**
- **zákon o školských zařízeních,**
- **zákon o státní správě a samosprávě ve školství,**
- **zákon o vysokých školách.**

Zákon o soustavě základních škol, středních škol a vyšších odborných škol (č. 29/1984 Sb., ve znění pozdějších předpisů, zkráceně zvaný „školský zákon“) upravuje nejrozsáhlejší část školské soustavy – instituce od základních škol až po úroveň vyšších odborných škol včetně. Vymezuje součásti výchovně vzdělávací soustavy, definuje povinnou školní docházku a dále cíle, postavení a návaznost jednotlivých úrovní vzdělávání, druhy a typy škol a formy a průběh studia; stanoví, kdo může zřizovat jednotlivé instituce (orgán státní správy, církev, soukromý subjekt). Tento zákon prošel dlouhou řadou podstatných změn (poslední úplné znění bylo publikováno ve Sbírce zákonů pod č. 258/1996). Ve sledovaném období byl novelizován jednou. **Zákon č. 306/1999 Sb., o poskytování dotací soukromým školám, předškolním a školským zařízením**, nahradil dosavadní úpravu nařízeními vlády z let 1996 a 1998 platnou do listopadu 1999. Ustanovil vyšší základní dotace a současně zpřísnil a zjemnil podmínky pro jejich zvýšení. **Zákon č. 19/2000 Sb.** otevřel přístup na střední školy i těm, kdo splnili povinnou školní docházku, aniž vyhověli dosavadní podmínce „úspěšného ukončení základní školy“ (tj. úspěšné absolvování všech devíti ročníků) pokud splní podmínky přijímacího řízení.

Zákon o státní správě a samosprávě ve školství č. 564/1990 Sb. nebyl ve sledovaném období novelizován, úprava přijatá v roce 2000 nabývá účinnosti až v roce 2001.

Zákon č. 76/1978 Sb., o školských zařízeních, upravuje ty součásti výchovně vzdělávací soustavy, které zajišťují výchovu předškolní, zájmovou, mimoškolní, popř. ústavní či ochrannou, a dále tzv. školská účelová zařízení, která školám pomáhají zajišťovat hmotnou péči o žáky či plnit další úkoly. V důsledku zákona č. 306/1999 Sb. byl tento zákon novelizován zákonem č. 19/2000 Sb., který zrušil ustanovení o úpravě dotací soukromým zařízeními prostřednictvím nařízení vlády.

Na uvedené zákony navazuje řada nařízení vlády ČR a vyhlášek ministerstva. Významnou pozitivní změnu přinesla tzv. regionálnímu školství **novela nařízení vlády, kterým se stanoví míra vyučovací povinnosti učitelů a míra povinnosti výchovné práce ostatních pedagogických pracovníků ve školství z června 1999**: pracovní úvazky učitelů a pedagogických pracovníků byly opět sníženy na úroveň, kterou měly do školního roku 1996/97.

Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů nabyl účinnosti dnem 1. července 1998, jeho rozhodující část však nabyla účinnosti 1. ledna 1999. Sledované období bylo tedy obdobím implementace tohoto zákona, již sloužila především vyhláška MŠMT o obsahu žádosti o akreditaci studijního programu z února 1999. K realizaci nejednoduchého úkolu ministerstvo přispělo rovněž odborným výkladem zákona na internetových stránkách ministerstva. Velmi záhy byla využita možnost zřizovat soukromé vysoké školy.

A.4.2 Právní předpisy přijaté v popisovaném období

Podstatné a rozsáhlé změny právních předpisů vyplývají z probíhající reformy veřejné správy. K 1. 1. 2000 nabyl účinnosti ústavní zákon č. 347/1997 Sb., o vytvoření vyšších územních samosprávních celků, a v průběhu roku byly vydány tři zákony s ním související, jimiž se reforma veřejné správy provádí a které do budoucna výrazně pozmění správu školství:

- **zákon č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení),**
- **zákon č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení),**
- **zákon č. 131/2000 Sb., o hlavním městě Praze**
- **zákon č. 132/2000 Sb. o změně a zrušení některých zákonů souvisejících se zákonem o krajích, zákonem o obcích, zákonem o okresních úřadech a zákonem o hlavním městě Praze.**

První dva zákony nabudou účinnosti dnem voleb do zastupitelstev v krajích, některá ustanovení k 1. 1. 2001. Zákon č. 132/2000 Sb., který podstatným způsobem novelizuje školský zákon (v části 25.), zákon o státní správě a samosprávě (v části 26.), zákon o školských zařízeních (v části 27.) a zákon o poskytování dotací soukromým školám, předškolním a školským zařízením (v části 28.) nabývají účinnosti k 1. 1. 2001. Těmito opatřeními bude ve školství oslabeno odvětvové řízení, protože státní správu na úrovni kraje bude vykonávat v přenesené působnosti krajský úřad jako orgán kraje.

K 31. 12. 2000 zaniknou školské úřady a dojde k výrazným přesunům kompetencí:

1. převažující část kompetencí školských úřadů (zejména personální věci a financování obecního školství) přejde na místně příslušné okresní úřady,
2. převážná část dosud státních škol a školských zařízení přejde do zřizovatelské působnosti krajů; ty budou vést i síť pracovišť praktického vyučování,
3. vedení sítě škol zřizovaných obcí přejde do kompetence ministerstva.

Koncepční kompetence ministerstva jsou zákonem č. 132/2000 Sb. zvýrazněny.

Uvedenými úpravami se tedy počet novel upravujících oblast vzdělávání (s výjimkou vysokoškolského) dále zvětšuje. Vzhledem k rozsáhlosti a hloubce reformy veřejné správy však ani jiný postup není možný. Ministerstvo se ve sledovaném období soustředilo na zpracování koncepce vzdělávání (viz kapitolu A.5) a tato aktivita spolu s dlouhodobým legislativním úsilím vyústily v návrh nového školského zákona (zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a mimoškolním vzdělávání), který byl předložen vládě jako komplexní zákon postihující vzdělávání od předškolního až po vyšší odborné, a to z hlediska principů vzdělávání, jeho cílů, podmínek, realizace a hodnocení, stanovení správních kompetencí a pravidel financování. Měl by nahradit všechny tři zákony současně. Návrh předpokládá účinnost nového zákona od 1. 9. 2001. Na školský zákon bude nava-

zovat zákon o ústavní výchově, ochranné výchově a preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, který byl rovněž předložen vládě.

A.5 Východiska dalšího rozvoje vzdělávací soustavy

V dubnu 1999 schválila vláda České republiky⁷ **Hlavní cíle vzdělávací politiky vlády České republiky** a zároveň uložila ministrovi školství zpracovat a předložit do veřejné diskuse **Koncepci vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy v České republice**. Tento významný dokument, který vychází z *Programového prohlášení vlády České republiky* z července 1998 a rozvíjí jeho klíčové myšlenky a záměry, byl do veřejné diskuse předložen dne 13. května 1999.

Dále vláda uložila ministrovi školství, mládeže a tělovýchovy připravit do konce roku 2000 základní strategický dokument pro realizaci Národního programu rozvoje vzdělávání v České republice – tzv. **Bílou knihu**. Úkolem Bílé knihy je vymezit celkový rámec vzdělávací politiky státu, její dlouhodobé cíle a pořadí jejich důležitosti a dále navrhnout k dosažení těchto cílů konkrétní opatření a určit rozhodující kroky k jejich realizaci.

Hlavní cíle vzdělávací politiky vlády České republiky

1) Rozvoj vzdělávacích příležitostí a rovnost v přístupu ke vzdělávání

- **Uskutečnit** změny vzdělávací soustavy, které umožní **přístup k vyššímu vzdělání** i dětem z méně podnětného sociálního prostředí.
- **Umožnit** dvěma třetinám až třem čtvrtinám mladých lidí získávat **maturitu** ve středním všeobecném nebo odborném vzdělávání.
- **Zajistit** do roku 2005 polovině populačního ročníku možnost nastoupit do některé z forem **terciárního vzdělávání**.
- **Prodloužit průměrnou délku** vzdělávání do roku 2005 ze současných 14,7 na 16,7 let a tak se vyrovnat dnešnímu průměru zemí Evropské unie.

2) Změny v pojetí a obsahu vzdělávání i charakteru školy

- **Vytvořit rozmanitou a prostupnou** vzdělávací soustavu, která bude rozvíjet klíčové kompetence a příležitosti k **celoživotnímu učení**.
- **Předložit** v roce 2000 k veřejné diskusi rámcový vzdělávací program (**národní kurikulum**) pro základní školu a postupně do roku 2002 vzdělávací programy pro další školy.
- **Dokončit** v roce 2001 po veřejné diskusi reformu **maturitní zkoušky** a zavést její povinnou státní část.
- **Rozšířit** využívání škol pro **zájmovou činnost** a volný čas dětí a mládeže, podpořit iniciativu škol v nabídce **dalšího vzdělávání** pro všechny občany.

3) Změny ve struktuře vzdělávací soustavy

- **Posílit** rozvoj **předškolního vzdělávání a druhého stupně základní školy**, bohatost a rozmanitost vzdělávací nabídky a umožnit tak lépe respektovat různé zájmy a možnosti dětí.
- **Odstranit** do roku 2002 **slepé uličky** na přechodu mezi základní a střední školou a v soustavě středních škol.
- **Podpořit** rozvoj diverzifikovaného **terciárního vzdělávání** srovnatelného se zeměmi Evropské unie.
- **Připravit** koncepci a strategii rozvoje **dalšího vzdělávání** (vzdělávání dospělých), včetně legislativního zajištění a způsobu financování.

⁷ *Usnesení vlády České republiky č. 277 ze dne 7. dubna 1999.*

4) Obrat v postavení učitelů a v přístupu k ekonomickému zajištění vzdělávací soustavy

- **Zajistit** podmínky pro odpovídající přípravu, **další vzdělávání pedagogů** a jejich profesní, kariérní i platový růst.
- **Prosadit**, aby se **průměrné platy** ve veřejném školství zvyšovaly v následujících letech v průměru o 6 - 8 % rychleji než mzdy v celé společnosti. Platy učitelů tak v roce 2005 dosáhnou - ve vazbě na výši mezd a HDP - úrovně srovnatelné se zeměmi EU.
- **Založit** a realizovat **rozvojové a inovační programy**, podporující zejména tvořivou práci škol a rozvoj dalšího vzdělávání.
- **Snížit zatížení rodin** vyplývající z úhrady části nákladů za děti v mateřských školách, základních uměleckých školách, v zájmových a volnočasových aktivitách.
- **Zvýšit veřejné výdaje** na vzdělávání z necelých 4,5 % HDP na **6 % HDP v roce 2002**.

Diskuse k dokumentu *Koncepce vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy v České republice* probíhala od května do poloviny října 1999. Zpracovaná analýza ohlasů, připomínek a námětů z řad ředitelů škol a školských zařízení, představitelů školských sdružení a asociací, odborů a dalších zástupců sociálních partnerů se stala jedním ze vstupních materiálů pro druhou etapu veřejné diskuse o dalším rozvoji vzdělávání v ČR, kterou ministr 25. října 1999 zahájil v rámci projektu **Výzva pro deset milionů**.

V jejím průběhu publikoval realizační tým Výzvy pro deset milionů celkem sedm podkladových studií. Pět z nich se zabývalo problematikou jednotlivých sektorů vzdělávání (*Předškolní vzdělávání, Základní vzdělávání, Střední vzdělávání, Terciární vzdělávání a Další vzdělávání*). Zbylé dvě podkladové studie - *Učitel a Škola jako místo změny* - byly orientovány průřezově. Program *Výzvy pro deset milionů* a tím i obsah jednotlivých podkladových studií byl zaměřen na tři stěžejní oblasti důležité pro úspěšnou realizaci celoživotního učení:

- proměna cílů a obsahů vzdělávání včetně proměny tradičního obrazu vzdělávacích institucí,
- rozšiřování vzdělávacích příležitostí a přístupu ke vzdělávání vůbec,
- podpora práce učitelů a škol a vytvoření dalších nezbytných předpokladů pro zvýšení kvality vzdělávání.

V rámci dialogu s odbornou i laickou veřejností proběhly desítky diskusních akcí po celé republice. Řada z nich byla organizována přímo z centra, většinou je však iniciovali zástupci pedagogů a školských pracovníků v jednotlivých regionech. Všeobecnou informovanost o diskutovaných záměrech a prezentaci širokého spektra názorů na ně zajistilo MŠMT prostřednictvím zvláštního bulletinu k přípravě Národního programu rozvoje vzdělávání. Druhá část veřejné diskuse vyvrcholila v únoru 2000 a připomínky a náměty, které na ní byly předloženy se staly podkladem pro návrh prvního znění Bílé knihy.